

REGIMUL POLITIC AL PRINCIPATELOR ROMÂNE ÎN EPOCA FANARIOTĂ

MATEI D. VLAD

În ultimii ani s-au întreprins mai multe studii și monografii privind epoca fanariotă și ele reprezintă contribuții de certă valoare științifică la elucidarea multor aspecte de ordin economic, social și cultural (mai puțin de ordin politic) ale acestei importante perioade din istoria patriei noastre. Investigațiile respective s-au făcut, așa cum era firesc, din unghiuri oarecum diferite, în funcție de problema luată în studiu. Poate din cauza aceasta, pe lângă rezultatele pozitive și valoroase, s-a ajuns câteodată la aprecieri și concluzii diferite, uneori chiar contradictorii, nu numai în ceea ce privește caracterizarea în ansamblu a regimului turco-fanariot, dar și în cazul unor probleme care au făcut obiectul unor cercetări speciale și cit de cit tangente ca tematică.

Nu mi-am propus acum să trec în revistă toate teoriile vechi și nici pe cele mai noi legate de caracterizarea regimului turco-fanariot. Nu pot însă să nu amintesc că pentru mulți dintre cronicarii și istoricii noștri din trecut, epoca fanariotă a însemnat răstimpul domnitorilor originari din Fanar, problema etnică fiind în ultimă instanță criteriul esențial de includere în categoria de pămîntean sau fanariot. „Ziua de 10 februarie 1716 fu o zi de doliu pentru români — scria N. Bălcescu —, în acea zi Nicolae Mavrocordat, cel dintîi domn fanariot, se urcă pe slăvitul tron ilustrat de Basarabi”.¹ Pornindu-se de la asemenea premise și criterii, ușor s-a putut ajunge la acea tendință întîlnită, nu odată, în vechea noastră istoriografie de a considera perioada fanariotă drept „o epocă de urgie”, în care „Principatele au fost copleșite de jugul umilitor și desnaționalizator al domnilor greci”.² Nu este mai puțin adevărat că în vechea noastră istoriografie se întîlnesc numeroși reprezentanți ai ei, ca, de pildă, Alexandru Xenopol, dar și alții, care s-au străduit să pună în lumină atît laturile negative cit și cele pozitive ale regimului turco-fanariot. Cumpăna dintre aceste două aspecte nu a fost însă ținută întotdeauna cu dreptate, la punctul cel mai just, și ea a înclinat (și mai înclină și astăzi) cînd într-o parte, cînd în alta.

Istoriografia noastră actuală a ajuns, în general, la aprecieri și concluzii juste cu privire la regimul turco-fanariot, multe dintre acestea fiind incluse și în sintezele privitoare la istoria României. Astfel, în volumul III din tratatul

¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Edit. Academiei, 1953, p. 32.

² Cf. Alexandru Odobescu, *Mișcarea literară din Țara Românească în sec. al 18-lea*, București, 1869, p. 309—310.

de *Istoria României*, după înfățișarea pe larg a trăsăturilor caracteristice, se afirmă în chip sintetic că „regimul turco-fanariot în Moldova și Țara Românească reprezintă o perioadă de maximă exploatare turcească și de noi îngustări ale autonomiei politice”.³

În *Istoria României* (Compendiu) se vorbește de „îngrădirea autonomiei țărilor române”, îngădire care „se reflectă și în instituțiile lor politico-administrative”⁴, idee exprimată aproape identic și într-o altă sinteză în care se precizează că : „Instaurat pentru a ține în ascultare Moldova și Țara Românească, regimul fanariot le-a îngădit simțitor autonomia”.⁵ În sfârșit, în sinteza semnată de Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu se afirmă că „privită în general, epoca fanarioților este o epocă de scădere” și că „pe plan politic, răstimpul acesta înseamnă un evident regres”.⁶

Surprinzător este însă faptul că de la o vreme încoace, în unele lucrări se manifestă tendința de a se pune în relief mai mult laturile pozitive ale regimului fanariot, după cum, în trecut, așa cum arătam, tendința fusese de a se pune în evidență aproape numai cele negative. Asemenea tendințe se întâlnesc mai ales în sinteze ori lucrări care se ocupă, între altele, și de problemele culturii noastre în epoca fanariotă. Într-o astfel de sinteză se afirmă că „nu se poate vorbi de o „instaurare” a regimului fanariot, conceput ca un sistem unitar de măsuri, ci de apariția, treptată, a unor practici și consecințe determinate de un întreg complex de factori”. Pe aceeași pagină, în aliniatul următor, se precizează că „definitorie pentru acest regim n-a fost, cum se crede în mod obișnuit, prezența unor domni „străini” în locul „pămîntenilor”... și nici guvernarea prin foști mari dragomani ai Porții, ci practica, sporadic întâlnită și înainte, dar devenită acum regulă, de a se numi domnii de către puterea suzerană, fără consultarea boierimii și fără alt criteriu de investitură decât devotamentul absolut față de Poartă”.⁷ Pornindu-se de la asemenea premise de ordin politic, distinsul autor ajunge la concluzia că din punct de vedere cultural „este un lucru deplin dovedit că așa-numita „epocă a fanarioților” a fost o perioadă de intensă cultură și că numeroși domni fanarioți... au creat și susținut tipografia de cărți românești, au obligat clerul analfabet să învețe carte românească, nu grecească”.⁸ Asemenea aprecieri le întâlnim și într-o altă lucrare, foarte competentă și erudită în multe privințe, în concluziile căreia se precizează că „învățămintul grecesc și cultura greacă au fost mai mult încurajate de boierimea română decât de domnii fanarioți”.⁹

S-ar fi putut acorda tot creditul unor asemenea aprecieri și concluzii dacă în alte lucrări, la fel de erudite și competente, nu s-ar întâlni aprecieri și concluzii cu totul contrare celor amintite mai sus. Astfel, Vlad Georgescu în lu-

³ P. P. Panaitescu, în *Istoria României*, vol. III, Edit. Academiei, 1964, p. 340.

⁴ *Istoria României* (Compendiu), sub red. Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu, București, 1969, p. 233.

⁵ *Istoria Poporului român*, sub red. acad. A. Oțetea, București, 1970, p. 182.

⁶ Vezi *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, 1971, p. 447—448.

⁷ George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1969, p. 257.

⁸ *Ibidem*, p. 260.

⁹ Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971, p. 268.

crarea : *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române* (Edit. Academiei, 1972) consideră că „prin instaurarea regimului fanariot, cursul firesc de dezvoltare al societății din Principate a fost însă deviat, nu numai pe plan politic (s.n.), dar și pe cel cultural“ și că „fanarioții au încurajat cultura greacă în dauna celei latine, au împiedicat dezvoltarea culturii în limba română“ (p. 49). Aprecieri oarecum similare întâlnim și la Adolf Armbruster care în lucrarea sa : *Romanitatea românilor. Istoria unei idei* (Edit. Academiei, 1972) afirmă că „regimul turco-fanariot reprezintă în istoria poporului român o perioadă de maximă exploatare și asuprire străină cu profunde prejudicii aduse vieții politice, economice și culturale“ ((p. 215).

Am dat aceste exemple nu atât pentru a ne pronunța pentru unele sau altele din aprecierile și concluziile cuprinse în lucrările amintite, cât mai ales pentru a atrage atenția asupra lor și a sublinia că există încă multe aspecte controversate ale epocii fanariote care nu și-au găsit nici până în prezent o rezolvare deplină, iar printre acestea se numără și cele care privesc regimul politic. În legătură cu acest ultim aspect (cel politic), există opinii și interpretări diferite care se referă la înseși cauzele care au determinat Poarta să recurgă în 1711 și respectiv în 1716 la instaurarea regimului turco-fanariot.

Sintetizând oarecum faptele, introducerea regimului fanariot se poate reduce, după ultimele cercetări, la următoarele cauze principale : 1) modificarea raportului de forțe pe arena internațională, odată cu ascensiunea militară a Austriei și a Rusiei și decăderea pronunțată a puterii turcești ; 2) tendința tot mai puternică a țărilor române de a se elibera de dominația otomană cu ajutorul puterilor creștine, tendință care ducea însă în mod inevitabil — date fiind țelurile urmărite de Austria și Rusia — la o eventuală incorporare a lor (a țărilor române) în granițele celor două imperii. Având în vedere importanța economică excepțională pe care Principatele o aveau pentru Turcia, precum și poziția lor strategică, Poarta otomană, pentru a înlătura eventualitatea cuceririi lor de către Austria și Rusia, a încercat soluția cu domnii fanarioți* ; 3) un rol important în instaurarea domniilor fanariote l-a avut și criza regimului boieresc intern, reflectată concret în încercarea lui Dimitrie Cantemir de a realiza o nouă formă de conducere a statului feudal în Moldova, precum și în agravarea conflictelor din sinul clasei conducătoare din Țara Românească, cărora le-a căzut victimă Constantin Brîncoveanu ; 4) alianța lui Dimitrie Cantemir cu Rusia și politica de expectativă a lui Brîncoveanu au dus la adâncirea crizei de încredere față de domnitorii indigeni și au determinat Poarta, poate mai devreme decât ar fi dorit, să treacă la punerea în aplicare a hotărârii de a abroga și formal dreptul de alegere al boierilor, mai ales că exercitarea acestui drept fusese deseori prilej de intervenție a puterilor vecine și chiar mai îndepărtate în afacerile interne ale țărilor române ; 5) influența economică și politică de care se bucurau grecii din Fanar atât în imperiu, cât și în țările române a sporit încrederea turcilor în ei, încredere pe care deja începuseră să o refuze, în anumite împrejurări, domnitorii și boierii pămînteni, încă din epoca precedentă. Mai sînt desigur și alte cauze, să spunem de ordin secundar, dar cele enunțate au fost, cred, esențiale.

* Cf. George Ivașcu, *op. cit.*, p. 258.

Pentru înțelegerea regimului politic al Principatelor Române în epoca turco-fanariotă, trebuie să se pornească întotdeauna, așa cum bine se precizează în concluziile unei lucrări recente, de la un punct de vedere comparativ și istoric, cu alte cuvinte problema trebuie urmărită atât în raport cu secolul al XVII-lea cît și cu al XIX-lea (perioada de după 1821), deci cu ceea ce a precedat-o și a urmat-o.¹⁰ Trebuie, de asemenea, avut în vedere un alt fapt esențial și anume modul în care Poarta și-a exercitat dreptul de numire a domnitorilor. După cum se știe, aproape toți cei care s-au perindat în scaunul celor două țări au fost mai întîi dragomani ai Porții. Alegerea lor dintre marii dragomani se explică prin dorința puterii suzerane de a avea în Principatele dunărene oameni politici de încredere, abili diplomați, introduși în secretele și interesele împărăției, oameni care să adauge deci la fidelitatea lor competența și experiența afacerilor otomane. „Scaunul țărilor române — arată acad. Andrei Oțetea — ajunge astfel să se dea ca o răsplată pentru servicii aduse divanului otoman și ca o înaintare în carieră”.¹¹

Regimul politic (și nu numai el) nu trebuie însă redus și înțeles numai prin prisma existenței domnitorilor greci aduși din cartierul Fanar. În această privință, este un merit deosebit al istoriografiei noastre mai vechi de a fi arătat că neajunsurile de care au suferit țările române în timpul fanarioților nu s-au datorat incompetenței sau caracterului oamenilor, ci „sistemului”.¹² Apreciați din acest punct de vedere, domnitorii fanarioți au fost, așa cum s-a spus, mai mult actorii unor roluri ingrate, decît autorii relexelor abătute asupra Principatelor. „Chiar dacă toți domnii fanarioți ar fi fost însuflețiți cu nobile gînduri — scrie A. D. Xenopol —, însă sistemul în care erau prinși îi silea să apuce pe căi reprobate poate de intima lor natură. Sistemul era mai rău decît persoanele, și dacă turcii nu ar fi strîns de gît pe domni, mai mulți din ei nu ar fi gîtit pe popor”.¹³ Această constatare a lui A. D. Xenopol este valabilă, credem, și pe plan politic și îndrăznim să afirmăm că unii dintre domnii fanarioți n-au fost totdeauna *direct* vinovați de regimul și de soarta pe care Principatele au trebuit să le împărtășească atît pe plan intern cît și în cadrul raporturilor cu Poarta sau cu alte state. În ciuda acestei precizări, rămîne fără îndoială faptul că dominația lor a reprezentat totuși o perioadă de decadență politică în istoria celor două țări.¹⁴

Într-adevăr, prin regimul politic instituit în 1711/1716, Poarta a reușit — cum arată Vlad Georgescu — „să transforme relativa independență a Moldovei și Țării Românești într-o stare de relativă dependență, schimbînd, astfel, cursul firesc de evoluție al istoriei Principatelor. Funcția externă a statului a fost îngădită la maximum, iar cea internă, orientalizîndu-se ca structură și mentali-

¹⁰ Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române (1750—1831)*, Edit. Academiei, 1972, p. 181.

¹¹ Acad. Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, Edit. științifică, 1971, p. 37.

¹² Cf. Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Edit. Minerva, 1972, p. 616 (nota 11).

¹³ *Vezi Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a II-a, vol. X, p. 98.

¹⁴ Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 181.

tate, s-a transformat într-un instrument de opresiune și jaf, necunoscut pînă atunci în istoria românilor.“¹⁵

Domnii fanarioți fiind numiți direct de către Poartă, după criteriul amintit mai înainte, aveau în ierarhia otomană rangul unui pașă cu două tuiuri,¹⁶ adică egal cu al unui vizir. Aveau dreptul să țină curte proprie, gardă personală și agenți diplomatici la Constantinopol (capuchehâi) care, de la tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774), au fost puși sub scutul dreptului ginților. De asemenea, la curtea sultanului, ei au reprezentat tradiția, beneficiind, în continuare, de aceleași forme de ceremonial ca și domnii pămînteni.

Domnii fanarioți au adoptat absolutismul ca teorie politică și sistem practic de guvernare, pe care-l considerau de origine divină, trecînd sub tăcere faptul că în realitate autoritatea lor se întemeia pe puterea politică a Porții. Ei aveau asupra supușilor lor drept de viață și de moarte; gestiunea lor financiară nu era controlată decît de divan, dar aprobarea acestuia era pur formală. Domnul avea și dreptul de suprem judecător. Pentru ca să nu abuzeze de aceste privilegii și să se proclame independenți, domnii erau mutați dintr-o țară într-alta.¹⁷ Din această cauză, în epoca fanariotă au avut loc nu mai puțin de 36 de schimbări de domni în Moldova și 40 în Țara Românească, ceea ce însemna 2—3 ani durată medie a unei domnii. După cum se știe, turcii au folosit sistemul de schimbare frecventă a domnilor, dintr-o țară în alta, spre a putea încasa sumele de bani obișnuite la numire și confirmare. În mod obiectiv, acest sistem a avut și o urmare pozitivă pentru țările române, căci schimbarea dintr-o țară în alta a favorizat introducerea aceluiași instituții și a creat o asemănare și mai mare în ceea ce privește orînduirea de stat și legislația, pregătind condițiile care aveau să ducă la unirea politică a celor două țări în veacul următor.

Deoarece tronul Principatelor se cumpăra de cele mai multe ori la Constantinopol, cu bani grei, preocuparea de căpetenie a domnitorilor fanarioți era să-și răscumpere imensele cheltuieli făcute cu instalarea, să strîngă în grabă sume cît mai mari, cu care să-și întîrzie mazilirea, oricum de neînălțurat, și să-și asigure o viață confortabilă după scoaterea din scaun. În acest scop, ei au transformat statul într-un aparat de exploatare a țărănimii și au făcut din lici-tarea slujbelor un mijloc sistematic de îmbogățire. Boierii, asociați sistemului, au urmărit, de asemenea, să-și exploateze cît mai rentabil funcțiile, împilînd și jefuind poporul.¹⁸

Pe plan intern, domnitorii fanarioți au umflat exagerat de mult aparatul birocratic, înființînd tot felul de dregătorii parazitare, destinate în special celor care îi serveau cu credință. Într-un astfel de stat birocratic a domnit toleranța reciprocă, fiecare închizînd ochii la samavolniciile celui de dedesubt, cu condiția ca el însuși să nu fie stîngherit de superiorul ierarhic. Jaful — cum a remarcat

¹⁵ *Ibidem*, p. 17.

¹⁶ Tui, tuiuri = steag turcesc alcătuit din două sau trei cozi albe de cal, atîrnate de o lance cu semiluna în vîrf, constituind un semn distinctiv al unor înalți demnitari din fostul imperiu otoman și din țările vasale lui.

¹⁷ Acad. Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 38.

¹⁸ Paul Cornea, *op. cit.*, p. 39.

Radu Rosetti — a stat la „temelia întregului sistem de ocîrmuire“¹⁹, iar banul era mijlocul principal al cîştigării bunăvoinţei celor puternici, pînghia înălţărilor, semnul prestigiului social, garanţia stabilităţii şi supravieţuirii politice.²⁰

Regimul turco-fanariot a dus şi la declinul puterii militare a Moldovei şi Țării Româneşti, oastea lor reducîndu-se la garda domnească şi la acele unităţi modeste, strict necesare ordinii interne şi supravegherii hotarelor. În felul acesta, Principatele au fost lăsate fără apărare în faţa incursiunilor tătarăşti şi turceşti. Incapacitatea domniei de a asigura protecţia ţării a devenit de-a dreptul tragică în primele două decenii ale veacului al XIX-lea, cînd, spre exemplu, atacurile turcilor serhatlii (din serhaturi) au transformat bogata vale a Dunării într-o zonă pustie. Toate acestea au creat, desigur, o stare de continuă nesiguranţă, dăunătoare în egală măsură nu numai economiei, dar şi vieţii sociale şi politice.²¹

Dincolo de eclipsa politică şi de intensificarea fără precedent a exploatării otomane, trebuie subliniat totuşi că Țara Românească şi Moldova nu şi-au pierdut în epoca fanariotă individualitatea politică, n-au devenit provincii ale imperiului în felul Transilvaniei din perioada dominaţiei habsburgice. Există în această vreme recunoaşteri oficiale, directe sau indirecte, ale statutului separat al Principatelor, a faptului că ele nu fac parte din Imperiul otoman. Astfel, așa-numita „Carte de lege“ (Kanunname) sau „Legea nouă“, eliberată de sultanul Selim al III-lea (1789—1807) în 1792, recunoaşte că administraţia imperială nu are nici un fel de amestec în cîrmuirea internă a Principatelor, precizînd: „Țara Românească şi Moldova fiind, din trecut şi pînă acum, slobode în toate privinţele, prin separare la cancelarie şi prin interzicerea călcării lor cu piciorul, toate dările lor şi arenzile se află pe seama voievozilor“.²² Această constatare este întărită, între altele, de interdicţia trupelor turceşti de a staţiona pe teritoriul muntean sau moldovean.

Autonomia politică a celor două Principate a rămas, aşadar, neştirbită în ceea ce priveşte cîrmuirea lor internă de către boieri şi dregători. Domnitorii fanarioţi au condus cele două ţări, după cum se ştie, cu divane alcătuite din boieri băştinaşi sau greci, în baza dreptului tradiţional şi a celui scris propriu ţărilor române. Ele şi-au păstrat, totodată, autonomia bisericii, justiţiei şi finanţelor. De aceea, definirea Principatelor româneşti ca state vasale ale Imperiului otoman şi nu ca provincii ale lui, rămîne valabilă şi în epoca fanarioţilor.

În *domeniul politicii externe*, situaţia Țării Româneşti şi Moldovei a evoluat şi a depins în mare măsură de raportul de forţe existent între Turcia, Rusia şi Austria care urmăreau, în egală măsură, dacă nu încorporarea deplină în imperiile lor, cel puţin atragerea românilor în propria sferă de influenţe şi interese. În tot cazul, merită să subliniem faptul că, timp de peste un veac, Poarta a urmărit păstrarea celor două ţări sub dominaţia sa, fapt care a avut şi o urmare pozitivă şi anume: menţinerea statutului tradiţional de autonomie in-

¹⁹ Vezi *Pămîntul, sătenii şi stăpînii în Moldova*, Bucureşti, 1907, p. 393.

²⁰ Cf. Paul Cornea, *op. cit.*, p. 40.

²¹ Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 24.

²² Ion, Ionaşcu, Petre Bărbulescu şi Gheorghe Gheorghe, *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368—1900)*, Edit. politică, Bucureşti, 1971, p. 258.

ternă și a unui sistem de relații pe care, în caz contrar, Principatele nu le-ar fi putut obține și nici păstra*. Revenirea, de pildă, a Olteniei, în 1739, sub suzeranitatea sultanului, după 21 de ani de administrație habsburgică, a fost resimțită ca o ușurare și experiența n-a fost uitată. În această privință Șerban Papacostea arată că „stăpînirea austriacă nu reușise să cîștige adeziunea nici unei pătri a populației” din această provincie și că „dezamăgirea boierilor fusese mult prea mare pentru ca ei să manifeste vreun atașament față de formula de guvernare instituită de regimul habsburgic”.²³

Dacă prin pacea de la Belgrad din 1739 Austria a fost nevoită să renunțe la Oltenia, nu trebuie să uităm că, începînd cu a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, Principatele Române s-au mai găsit încă, și nu odată, în situații critice care aveau să le afecteze din nou integritatea teritorială. Mai ales în urma împărțirii Poloniei (prima în 1772), fiind înconjurată total de cele trei mari imperii din centrul și răsăritul Europei, Țara Românească și Moldova au devenit — așa cum s-a spus — fructul dorit din care fiecare se pregătea să muște cît mai adînc ca, pînă la urmă, să se mulțumească cu mai puțin sau cu nimic, de teama intervenției vecinului concurent.²⁴ Astfel, în timpul războiului ruso-turc din 1768—1774, Austria și-a manifestat intenția vădită de a anexa Principatele Române, intenție care, după izbucnirea noului război dintre ruși și turci (1787—1791), va fi reeditată într-o formă mult mai hotărîtă și brutală. În timpul acestui război, austriecii au ocupat Muntenia (1789, noiembrie 3 — 1791, iulie 24). În teritoriile ocupate, austriecii și-au instituit propria administrație cu scopul de a le anexa Imperiului. Pacea de la Siștov (august 1791) nu a împlinit însă speranțele anexioniste ale habsburgilor. Nereușind să anexeze Țara Românească și Moldova, Austria s-a opus, totodată, ca ele să fie ocupate de altă putere, adică de Rusia. După cum se știe, dacă împărăteasa Ecaterina a II-a voia să facă din Principate un stat liber și independent, prin făurirea unui „regat dacic”, ea urmărea prin aceasta creșterea influenței rusești în cele două țări române, politică care n-a fost, întotdeauna, pe placul Austriei, mai ales după 1813 cînd ajunge cancelar Metternich. În tot cazul, proiectele de „regat al Daciei”, venite din afară și ca rezultat al combinațiilor politice ale puterilor vecine nu au avut un caracter progresist, deoarece au fost rezultatul încercărilor de aservire a țărilor române.²⁵

Este în afara preocupărilor de față, să stăruim acum asupra numeroaselor proiecte de împărțire a Principatelor, de creare a unui „regat dacic” ș.a., mai ales din vremea lui Iosif al II-lea și a Ecaterinei a II-a. Ele sînt în general cunoscute. Ar fi însă o greșeală evidentă dacă am considera că cele două țări române au fost în relațiile cu Turcia, Rusia și Austria cu totul pasive, lipsite de acțiuni diplomatice.

Domnitorii din Iași și București prin agenții existenți în principalele centre politice de pe continent, dar mai ales în Rusia și Austria, au desfășurat o in-

* Cf. George Ivașcu, *op. cit.*, p. 258.

²³ Vezi *Oltenia sub stăpînirea austriacă (1718—1789)*, București, 1971, p. 305.

²⁴ L. Boicu, *Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1853—1856)*, București, 1972, p. 35.

²⁵ Cf. P. P. Panaitescu, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudală*, în „Studii privind unirea Principatelor”, Edit. Academiei, București, 1960, p. 87.

tensă activitate diplomatică pusă, în primul rând, în folosul Porții. Nu este însă mai puțin adevărat că unii dintre ei au manevrat și o politică în culise, fie pentru a-și păstra tronurile, fie pentru a ocoli primejdiile care au amenințat atât de des țările noastre în numeroasele complicații provocate sau întreținute de marile puteri în această parte a Europei. În ciuda deci a statutului juridic internațional al Principatelor Române, impus de Poartă, unii dintre domnitorii fanarioți au avut tendința și au și încercat să ducă o politică proprie, însă într-o manieră precaută, voalată, insesizabilă pentru cei neavizați. În această privință, este demn de amintit Grigore al III-lea Ghica (1774—1777) care, timp de trei ani, a depus toate eforturile pentru a împiedica ciuntirea Moldovei prin desprinderea străvechiului pământ al Bucovinii, jertfindu-se pentru interesele popoului român.²⁶

Reacția cea mai puternică și deschisă față de scopurile politice ascunse urmărite de marile puteri vecine a venit însă din partea mișcării naționale a românilor. Așa se face că, alături de „volintirii” ce luptau pentru libertate cu armele, în epoca fanariotă, mai ales în a doua sa jumătate, au început să se manifeste și diplomați români, capabili să adauge la eroismul luptătorilor reflecțiunea și echilibrul omului politic. Acești diplomați — „capabili de gândire politică”²⁷ — s-au străduit în permanență să găsească soluții și mijloace pentru menținerea celor două state românești și a integrității lor teritoriale, prin specularea contradicțiilor ruso-austro-turce în vederea lărgirii drepturilor și libertăților existente. Strecurându-se cu abilitate prin complexa rețea de interese și contradicții a celor trei mari puteri, românii au reușit să pună punctul lor de vedere pe masa tuturor congreselor și conferințelor internaționale și să obțină, succesiv, la Kuciuk-Kainargi (1774), Siștov (1791), Iași (1792) și chiar la București (1812), în ciuda ocupării Basarabiei, garantarea unui statut internațional, de care nu se mai bucurau țări, altădată puternice, ca de pildă Ungaria sau Polonia.²⁸ În cadrul acestor tratative au fost invocate și puse în circulație, pentru prima oară pe „piața diplomatică”, și presupusele capitulații ale celor două Principate cu Poarta, prin care s-a urmărit să se legitimizeze pretențiile îndreptățite ale românilor pentru emanciparea lor politică.²⁹ „Invocând prevederile «capitulațiilor» — cum afirmă Ștefan Ștefănescu — elementele înaintate românești aduceau la cunoștința opiniei publice europene un trecut istoric care justifica cererile lor de definire a poziției Țării Românești și Moldovei pe plan internațional și care însușea lupta lor pentru crearea unui stat unitar și suveran”.³⁰ Invocarea „capitulațiilor” mai dovedește însă faptul că, deși Turcia a menținut în general autonomia internă a Principatelor, iar pe plan extern a căutat să evite anexarea lor de către Rusia și Austria, nu este mai puțin ade-

²⁶ Cf. Ion Bodunescu și Ion Rusu-Sirianu, *Descifrarea unei istorii necunoscute*, Edit. militară, 1973, p. 190—191.

²⁷ Vasile Maciu, *Caracterul mișcării lui Tudor Vladimirescu*, în „Studii” nr. 5, 1971, p. 938.

²⁸ Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 18.

²⁹ Cf. Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, 1965, p. 30.

³⁰ Vezi *Țara Românească de la Basarab I „Intemeietorul” pînă la Mihai Viteazul*, Edit. Academiei, 1970, capitolul „Capitulațiile”, p. 103—140.

vărat că întărirea dominației politice otomane în epoca fanarioșilor a avut drept urmare creșterea exploatarei economice, întârzierea dezvoltării sociale în Principatele Române. De aceea, în concluzie, ne putem asocia acelor opinii care consideră că în ceea ce privește epoca turco-fanariotă trebuie să fim de acord cu acei gânditori contemporani care au socotit vremea lor ca un moment de decădere nu numai economică și politică dar și de cultură și civilizație.³¹

³¹ Cf. Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 181.